

Voorwoord

Prof. mr. J.H.A. Lokin

RMThemis bestaat 175 jaar. Nauwkeuriger gezegd: *Themis* bestaat 175 jaar en het *Rechtsgeleerd Magazijn* bestaat 132 jaar. Nog nauwkeuriger gezegd: *Themis* heeft 100 jaar bestaan, *Rechtsgeleerd Magazijn* heeft 57 jaar bestaan en *RMThemis* bestaat 75 jaar. Houden we ons aan de eerste telling dan is het zonneklaar dat het *Regtskundig Tijdschrift Themis* – dat was de oorspronkelijke naam – bij verre het oudste nog bestaande juridische tijdschrift is van ons land. De Hoge Raad bestaat 175 jaar, het Koninkrijk België is 175 jaar geleden als koninkrijk erkend, het Koninkrijk der Nederlanden is slechts een kwart eeuw ouder. Al deze feiten worden feestelijk herdacht. Waarom zou *Themis* achterblijven, was het gevoel van de redactie.

Themis is ontstaan naar aanleiding van de inwerkingtreding van ons ‘echt’ Nederlands Burgerlijk Wetboek op 1 oktober 1838. Van de drie redacteurs D.H. Levyssohn, N. Olivier en A. de Pinto was de laatste de drijvende kracht. De bedoeling was de rechtspraak te helpen bij de uitlegging van de nieuwe wet. Men was er namelijk algemeen van overtuigd dat men de uitlegging van de wet niet aan de rechtspraak zelf kon overlaten. Want ‘al is de regter met de bevoegdheid bekleed om regt te spreken, het gezag hem als zoodanig toegekend, moet niet op zijne uitspraak worden overgebracht, waar alleen de innerlijke waarde van deze in aanmerking kan komen’, aldus de grote Diephuis. Die mening waren ook de redacteurs van *Themis* toegedaan. In geen geval mocht de volgorde worden omgekeerd en de jurisprudentie slaafs worden gevolgd. Al in 1827 had de toenmalige Minister van Justitie De Bosch Kemper gewaarschuwd: ‘Ik acht die Jurisprudentie hoogst verderfelijck voor allen, die

daardoor wederhouden worden zelve te denken, te onderzoeken of de regtsstudie wetenschappelijk te beoefenen'. De prospectus van *Themis* onderstreepte deze opvatting. Nooit mocht de theorie als grondslag der praktijk uit het oog worden verloren, zo staat er te lezen. Om die reden verschilde *Themis* van het *Weekblad van het Regt* dat in hetzelfde jaar 1839 was opgericht en waarvan De Pinto eveneens redactielid was. Het *Weekblad* afficheerde zichzelf als Regtskundig Nieuws- en Advertentieblad dat een *Verzameling van Regtszaken, Bouwstoffen voor Wetgeving en Mengelwerk* bevatte. Het diende als de juridische krant die het lopende nieuws, *la courante nouvelle*, bracht en het hoge ideaal van de vaste wetenschappelijke grondslag aan *Themis* overliet. Op verschillende wijzen heeft *Themis* gepoogd om aan het hoge ideaal te beantwoorden. Aanvankelijk poogde zij het juridisch dispuut op een internationaal niveau voort te zetten. De tijd dat de juristen over de nationale grenzen heen met elkaar discussieerden lag immers nog niet zo ver in het verleden. Veel is daar niet van terecht gekomen. Wèl werd aan het Romeinse recht veel aandacht besteed omdat het op de universiteiten aan de beginnende juristen werd onderwezen, maar een waarlijk internationale discussie zoals die in de zeventiende en achttiende eeuw werd gevoerd lokte het niet meer uit. De wetenschappelijke inbreng van het blad is af te lezen aan de indeling. In de eerste vijftig jaar was die steeds dezelfde: *Stellig Regt/Recht (Nederlandsch), Romeinsch Recht, Rechtsgeschiedenis, Algemeene Rechtsgeleerdheid, Boekbeoordelingen en Verslagen, onderverdeeld in a. Nederlandsche literatuur, b. Buitenlandsche literatuur, later Akademische literatuur. Ten slotte Berichten van gemengden aard, later Varia*. Het wetenschappelijk gehalte zag men vooral gelegen in de rechtsgeschiedenis en de (korte) bespreking van buitenlandse literatuur waarbij het oog vooral gericht bleef op de ontwikkelingen in het Franse recht; ons BW was immers volgens Scholten een 'bruikbare copie' van de Code civil. Maar ook die ontwikkelingen werden niet voor een internationaal dispuut maar slechts voor intern gebruik aangewend. Zo werd, om maar één voorbeeld te noemen, in 1851 onder de gemengde berichten de nieuwe Franse wet op de *société* en *commandite* besproken met het oog op de Nederlandse wetgeving. De juridische oriëntatie verlegde zich in de volgende decennia van Frankrijk naar Duitsland waar de Historische School van Von Savigny een grote bloei beleefde. De pandektistische methode die er in bestond de leerstukken van het recht in een stelsel te vatten werd in het buitenland gretig nagevolgd. Bij ons ontwierp Diephuis zijn 'systeem'. In de artikelen van *Themis* werd meer nog dan tevoren aandacht aan de dogmatische rechtsbeoefening besteed, ook nog in een tijd waarin er kritiek begon te ontstaan op de dorre 'Begriffsjurisprudenz' die er

het resultaat van was. Uit die kritiek werd in 1882 het *Rechtsgeleerd Magazijn* geboren dat zich aanvankelijk geheel op Duitsland richtte. Terwijl de ondertitel van het nieuwe *Magazijn* van 1882 tot 1938 luidde *Tijdschrift voor binnen- en buitenlandsche rechtsstudie*, is het kenmerkend dat de voornaamste rubriek van het blad: *Boekbeshouwingen en aankondigingen*, werd onderverdeeld in a. Nederlandsche en b. Duitse literatuur. Pas later werd Duitsch door buitenlandsch vervangen. Niet de Duitse dogmatiek had de aandacht van de redacteurs S. Katz, H. Drucker en W. Molengraaff, maar de maatschappelijke, zo men wil, de sociologische aspecten van het recht; recht als rechtsstrijd. Niet langer Von Savigny, maar Von Jhering werd het grote voorbeeld. Het *Magazijn* nam een tijdlang het voortouw in het juridische debat. Het hamerde voortdurend op nieuwe wetgeving en stond een grotere interpretatievrijheid van de rechter voor. *Themis* volgde, aanvankelijk wat aarzelend, en paste zich aan, zozeer zelfs dat het steeds moeilijker werd het ene tijdschrift van het andere te onderscheiden. Dat leidde in 1939, bij het eeuwfeest van *Themis*, tot een huwelijk tussen beide tijdschriften. Aan die fusie is de naam van F.G. Scheltema verbonden. Door die fusie concentreerde de theoretische reflectie op het recht zich weer in één tijdschrift, *RMThemis*. Ook de ondertitel werd gewijzigd. Heette *Themis* van 1838 tot 1889 *Regtskundig Tijdschrift* en vanaf 1890 *Verzameling van bijdragen tot de kennis van het Publiek- en Privaatrecht*, *RMThemis* noemde zich vanaf 1939 *Tijdschrift voor Publiek en Privaatrecht*. Die ondertitel is in 1971 verdwenen. In hetzelfde jaar verscheen op instigatie van redacteur en oud-journalist Th. van Veen de eerste redactionele kanttekening. Het theoretisch ideaal poogt de redactie hoog te houden door de selectie van generalistische artikelen van niveau, door het uitbrengen van uitgewerkte themanummers en door hoogwaardige recensies van verschenen proefschriften. In die poging passen de juristenportretten.

In 1983 verscheen een kort gekaderd berichtje op pagina 120: 'De redactie heeft het voornemen opgevat van tijd tot tijd een portret van een belangrijk Nederlands jurist te presenteren'. Die jurist zou een nog levende jurist moeten zijn. Een mooie gedachte, maar een risicovolle formule. Wie is belangrijk? Afgezien van de tamelijke willekeur van de keuze en de onvermijdelijke positieve en negatieve gevoelens die zo'n keuze oproept, kan men prominentie bij iemand pas vaststellen als deze het grootste deel van zijn/haar werkzaam bestaan achter de rug heeft, dat wil zeggen op het einde van iemands leven. Heeft men dus eenmaal een keuze gemaakt dan is haast geboden. Zo heb ik een uitverkoren 'belangrijk' jurist horen zeggen dat hij het portret liever wat uitstelde, omdat hij ervan overtuigd was dat uitstel zijn leven zou verlengen.

Saillant is het feit dat het laatste portret van P. Sanders enkele dagen voor zijn dood is verschenen. Maar hij was dan ook honderd.

In deze jubileumbundel zijn de achttien portretten bijeengebracht die in de loop van de tijd zijn verschenen. Van achttien kanten krijgt de lezer de ontwikkeling van het Nederlands recht van de afgelopen dertig jaar voorgeschoteld. Als eerste viel G.J. Wiarda de eer te beurt geportretteerd te worden door 'het lid van de redactie T. Koopmans'. De portretten zijn verschillend van inhoud en stijl en dat ligt uiteraard evenzeer aan de geportretteerde als aan de samensteller(s) van het portret. Wat valt daarbij op? Geen vrouw! Zijn er dan geen prominente vrouwelijke juristen (geweest)? Natuurlijk wel. Alle geportretteerde juristen zijn prominent, maar niet alle prominente juristen zijn geportretteerd. Verder valt op dat de juristen bijna allen afkomstig zijn uit de drie grote traditionele vakken: burgerlijk recht, strafrecht en staats/bestuurrecht. Ten slotte valt op dat vele uitverkorenen in de redactie van *RMThemis* hebben gezeten. Zou daarin het criterium van de keuze hebben gelegen?

G.J. Wiarda¹ – De serene evenwichtskunstenaar²

T. Koopmans

Wiarda is, in de Nederlandse juristenwereld, een persoonlijkheid die men kent en waardeert; bovendien is men geneigd aan te nemen dat hij grote invloed heeft gehad op onze rechtsvorming, en zelfs misschien op het denken en doen van ons juristengilde.

Voor de buitenstaander zal het niet meteen duidelijk zijn waarop die bekendheid, die waardering en die invloed teruggaan. Het aantal publikaties van Wiarda's hand is betrekkelijk gering, en wat er is betreft nogal uiteenlopende onderwerpen; hij stond, zoals veel leden van de rechterlijke macht, zelden in het voorste gelid bij het geven van opinies en van commentaren; zijn publieke uitingen zijn nooit zo geprononceerd, of zo tegendraads, dat zij alleen al daardoor de verbeelding zouden treffen. En, anders dan juristen van een jongere generatie, is hij in het debat zuinig met het in stelling brengen van diepgewortelde gevoelens.

Toch zal ook mijn denkbeeldige buitenstaander wel oog hebben voor de tegenkant van de medaille: Wiarda was tenslotte jarenlang president van de Hoge Raad,³ hij was voorzitter van de commissie die de weg baande voor de Wet Arob,⁴ hij is de schrijver van een beschouwing over de rechtsvinding – toch niet een van de eenvoudigste onderwerpen – die, sinds zij afzonderlijk is uitgegeven, behoort tot onze weinige veelgelezen en veelgeciteerde juridische werken.⁵ Dat verklaart allemaal veel; maar lang niet alles. We zullen dan ook wat meer elementen op tafel zien te krijgen, al is dat niet gemakkelijk: er is een nauwe samenhang tussen de man en zijn werk, en schrijver dezes heeft zich tot nu toe nog nooit aan biografische arbeid gewaagd.